

**IX. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia -
Kolozsvár, 2006. november 25-26.**

**Civil szervezetek kapcsolatépítési stratégiái
Szatmárnémetiben**

**Szerző: Vass Ibolya Emese, Babes-Bolyai Tudományegyetem
Szociológia és Szociális Munkás Képző Kar,
Antropológia Szak II. év.**

**Témavezető: Kiss Dénes , doktorandusz, tanársegéd
Babes-Bolyai Tudományegyetem
Szociológia és Szociális Munkás Képző Kar
Szociológia Szak**

Kutatási témaként a civil szervezetek kapcsolatait vizsgáltam Szatmárnémetiben. Konkrétan a Szatmárnémetiben létező kisebbségi (magyar), kulturális és szociális szférában működő civil szervezetek kapcsolathálóit, és ezeknek a kapcsolatoknak a jelentőségét szerettem volna kutatni.

A téma megfogalmazásakor számos kérdés merül fel: első sorban az, hogy mi az a kisebbségi civil szféra, mitől lesz, kisebbségi, mitől civil, hol vannak a különbségek és hol a határok, a kisebbségi illetve többségi, valamint civil és nem civil szervezetek között?

A civil szférát az állammal való kapcsolatában vizsgálja Tocqueville, aki úgy látja, hogy a két szféra között jelentős érdekellentétek vannak, azaz többnyire azok kezdenek polgári formában szervezkedni, akiknek nincs lehetőségük arra, hogy a politikai vezetésben részt vegyenek, így saját érdekeiket civil köntösbe bújtatva próbálják meg érvényesíteni, ezek érdekei viszont nem egyeznek meg az állam érdekeivel. Közép-Kelet Európában így értelmezték a civil kezdeményezéseket a kommunizmus folyamán, ezért igyekeztek is ezeket csírájukban elfojtani.

A nyugati államokban korábban, aztán a rendszerváltás után Romániában és a környező államokban is rájöttek, hogy ez az elmélet nem tartható, és egyre inkább úgy kezdik kezelni a civil szférát, mint ami új, kiegészítő szolgáltatásokkal látja el a társadalmat, olyan szolgáltatásokkal, amikre az állam már képtelen. Claus Offe szerint ez a szektor és a piaci szektor az a két meghatározó típus, mely az államhoz való viszonyában elkülöníthető. Legfontosabb jellemzője ennek a szektornak, hogy “profitjukat nem oszthatják szét vezetőik, tagjaik és alkalmazottaik között. Érdemes hangsúlyozni, hogy maga a profitszerzés nem tilos; a non profit státus feltétele mindössze az, hogy az esetleges profitot a szervezet szolgáltatásainak fejlesztésére kell felhasználni, vagy a szervezeten kívüli természetes vagy jogi személyeknek adományként, támogatásként átadni”¹

Romániai magyar civil szervezet alatt, az olyan civil szervezeteket értem, melyek a Romániában élő, magyar nemzetiségű emberek és csoportok különböző

1

http://www.adata.hu/_Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/0/08ab632b1912fe3d8525663b007edab9?OpenDocument

céljainak elérését szolgálják, akár megfogalmazódnak ezek a célok konkrét célkitűzéseikben, akár nem, akár etnikai jellegű szervezetek, akár nem.²

Kulturális szférában működő civil szervezetek körébe tartozónak tekintem mindazokat a civil szervezeteket melyek úgynevezett szellemi javak megőrzését, fenntartását, és továbbadását tűzték ki célul. Szociális szférába tartozó civil szervezetek alatt, az olyan civil szervezeteket értem, amelyek emberi segítségnyújtást tűzték ki célul marginális közösségek, vagy hátrányos helyzetben levő emberek számára.

A minta populációját olyan Szatmárnémetiben működő civil szervezetek jelentik, amelyek eleget tesznek az alábbi követelményeknek. Az alappopulációt pedig azok a civil szervezetek, akik mindezek mellett még jogi státussal is bírnak, illetve azon kívül, hogy jogilag be vannak jegyezve, ténylegesen működnek is.

A témát azért tartom relevánsnak, mert a civil szféra működése jelentős hatással van a társadalom egészének a működésére. Ernst Gabriella a civil szervezeteket megoldásként látja a létező társadalmi és szociális problémák megoldására. is³

A téma azért konkrétan érdekes számomra, mert egy 2006 tavaszán végzett kérdőívvezésem alkalmával arra jöttem rá, hogy Szatmár megyében, jogilag bejegyzett és nem bejegyzett magyar civil szervezet összesen kb. 160 van nyilvántartva különböző adatbázisokban. Ezek közül több mint száz a megyeközpontban működik, természetesen nincs mindegyik bejegyezve, és természetesen ezek nem csak az említett két szférát fedik le, hiszen vannak gazdasági, egyházi szférákhoz tartozó civil szervezetek is szépszámmal, mégis megállapítható, hogy a jogilag bejegyzett civil szervezetek nagytöbbsége ebből a két kategóriából származik. Kérdőívvezésem alkalmával rákérdeztem arra, hogy tagjai-e valamilyen ernyőszervezetnek, a legtöbben igennel válaszoltak, továbbá az is megfigyelhető volt a válaszok alapján, hogy a szervezetek egymással és más szervekkel is kapcsolatokat tartanak.

Hipotézisem, hogy ezek közt a szervezetek között három típusú kapcsolat működhet: egyrészt a civil szervezetek közt létrejöhetnek szakmai kapcsolatok, melyek főleg a kulturális szervezetek esetében jelentősek, közös rendezvények, programok, szervezésében állnak. Az ezek közti kapcsolatok elemzésére vezeti be Kiss Dénes a "mező" fogalmát, (s ez megegyezik a Bourdieu féle mező fogalmával). Egy mezőhöz

² Kiss Dénes: *Az erdélyi magyar civil szféráról*.
<http://kissd.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=21&p=4597>

³
http://www.adata.hu/_Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/0/08ab632b1912fe3d8525663b007edab9?OpenDocument

tartozónak tekinti egy adott szférához tartozó civil szervezetek köréből azokat, melyek egymással ténylegesen kapcsolatban állnak.⁴ Egy alrendszeren belül több mező is létezhet, és egy mezőn belül átfedéseket, metszeteket is meg lehet figyelni. A civil szervezetek közti szakmai kapcsolatok lehetnek lokálisak, azaz helyi szervezetek közti szakmai kapcsolatok –kutatásom folyamán ennek megfigyelésére szeretném a legnagyobb hangsúlyt fektetni-, regionálisak, országosak, és magyarországiak. Az országos kapcsolatokon belül is meg lehet különböztetni a magyar és a román szakmai kapcsolatokat. Ezek mind, mind külön mezőt képeznek.

A civil szervezeteknek szakmai kapcsolatokon kívül finanszírozási kapcsolataik is vannak, amik több forrásból származhatnak. Ezek lehetnek költségvetésiek, közvetlen állami forrásból is származhatnak, esetleg RMDSZ által leosztott vagy önkormányzati forrásból, továbbá lehetnek magyarországi költségvetésből származók, illetve más külföldi forrásból származók.

Jelentős kapcsolatforma még egy harmadik típusú kapcsolat ami nem minden civil szervezetnél áll fenn, de például a szociális szférára tipikusan jellemző, ezek pedig az úgynevezett ellenőrzési kapcsolatok. Ezek alatt azt értem, hogy elsősorban olyan állami intézményekkel való kapcsolatok, melyek az adott szervezet működésének szakszerűségét felügyelik.

Megállapítható továbbá az is, hogy egy alrendszeren belül is elkülönülnek egymástól azok a civil szervezetek, melyek magyar költségvetési intézményként vannak számon tartva, és az őket non profitként támogató intézmények. Jó példa erre a Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata, valamint a Proscenium Alapítvány amit a színtársulat magyar nemzetiségű tagjai alapítottak, a hivatalos állami támogatás kiegészítésére.

Már a posztkommunista államok civil szektorának elemzése is igen komplex, komoly nehézségei vannak, ez a komplexitás pedig fokozottan jellemző ezeknek az államoknak a kisebbségi civil szféráira.

A kommunizmus alatt, elszórtan létező kisebbségi civil kezdeményezéseket, hangsúlyozom kezdeményezéseket, nem szervezeteket, viszonylag könnyen lehet értelmezni, mert ezek többnyire a többségi állammal szemben jelentek meg, többnyire kulturális téren. Ilyenek voltak például Szatmár megyében Csírák Csaba folyamatos

⁴ Kiss Dénes: *Az erdélyi magyar civil szféráról*.
<http://kissd.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=21&p=4597>

versmondó estjei, vagy a bogdándi néptáncsoport tevékenysége. Ugyanebbe a kategóriába tartozik a Kallós Zoltán által működtetett táncház-mozgalom is Kolozsváron. Napjainkra viszont a helyzet érdekessé vált. A romániai magyar civil társadalom esetében a legnagyobb kérdés a mindenkori magyar kormány szerepvállalása a romániai magyar civil szféra életében. A szerepvállalás nem csak gazdasági lehet, hisz anyagi támogatáson kívül, a magyar állam, különböző európai fórumokon is lobbizhat a romániai magyar civil társadalom érdekeiért. Jelentős még a román állam szerepe is, hisz ez adminisztratív döntéseivel igencsak nagy befolyással bír a kisebbségi civil szervezetek életére. Mindezek mellett egy harmadik tényező még a romániai magyar politikai elit szerepvállalása, s ennek a szerepvállalásnak a mértéke a civil szféra kialakításában, fenntartásában, működésében, fejlesztésében.⁵

Elméleti nehézségei is vannak az úgynevezett kisebbségi civil szektor kutatásának. Számos civil-szféra kutatás született ugyan Romániában is a rendszerváltás után, de ezek megrendelői elsősorban nem az itteni civil szektor elmélyültebb elemzésére voltak kíváncsiak, hanem a lényeg a kisebbségi civil szervezetek összeírásán volt, ezekről adatbázist készítettek, s ebből jól látható volt, hogy a kisebbségi civil szféra rohamosan növekszik, egyre több területet lefed, ami aztán ilyen-olyan érdekek megvalósítására jól dokumentálható is volt. Ezt a tendenciát erősítette a romániai magyar társadalom rendszerjellege, azaz országos nagyságú ernyőszervezetek, melyeknek regionális és lokális fiókszervezetei voltak. Ezek legtöbbször szakmai szervezetként tartják magukat számon, RMPSZ, EMKE, EKE, EMT, EME, OMDSZ, de ide tartozik az RMDSZ, MADISZ, MIT, MIÉRT is. A lényeg ezek esetében a lokális terjeszkedésen volt, s bekerülésükön a reprezentatív mintákba. Ezt a nézetet vallja Kiss Dénes is *Civil szféra és politikum* nevű tanulmányában, illetve Bíró Béla is, *Intézményesülési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1989-1995 között* című tanulmányában. Azonban a két társadalomkutató közötti konszenzus ennyiben ki is merül, Bíró azt látja a romániai magyar civil szféra legjelentősebb vonásának, intézményrendszer jellegű, hogy inkább az a tendencia mutatkozik, hogy minden szférát lefedjen egy szervezet, nagyjából minden szakterületen egy szervezet működik, melynek munkájába nem illik bele szólni, működési hatékonyságától függetlenül, s csak igen kevés példa van arra, hogy ez nem így működik. Kiss ezzel

⁵ Kiss Dénes: *Civil szféra és politikum*
<http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&cikk=m000314.html>

nem ért egyet, szerinte a romániai magyar civil szervezetek létrejötte nem magyarázható ennyire egyszerű módon, ez sokkal összetettebb folyamat.

Megfigyelhető viszont az, hogy míg Bíró a 89-95-ös tendenciákat elemzi, Kiss Dénes inkább az ezt követő időszakokkal foglalkozik.

Ami a magyarországi tendenciát illeti Ágh Attila a 90-es évek tendenciáját elemzi, s azt mondja, hogy Magyarországon gyakorlatilag 91-ig semmi lényeg nem változott a 89-es előtti időkhöz képest, s ennek okát a kormányzat és a politikum működésben látja. Szerinte még 91 után is csak azért következett be a civil szervezetek működését elősegítő kormányhatározat, mert Magyarország ebben az időben kezdett foglalkozni az "európai országgá válás" gondolatával, de ezek többnyire megmaradtak hangzatos szólalomoknak, viszont a gyakorlatba való átültetéseket nem vitték véghez. Ez azért következett be, mert Magyarországon és a legtöbb államban Kelet-Európában 1990-ben kezdődött csak meg a többpárt rendszer kialakítása, első sorban ezért nem húzható rá teljes egészében a nyugati modell a posztkommunista országokra-, s a párttörvényeket úgy fogalmazták meg, hogy az érdekképviselői szerveknek érdekesebb volt pártba tömörülni, mert így munkájukat nagyobb "hatékonysággal" láthatták el. Pl. Vállalkozók pártja, Agrárszövetség, Zöldek Pártja). A generációs szerveződésekről szólva említi meg, hogy a FIDESZ is így alakult párttá, sőt befolyásos politikai párttá nőtte ki magát.⁶ Ez egyébként Romániában is megfigyelhető. Az RMDSZ is úgy tud leghatékonyabban működni, annak ellenére, hogy érdekvédelmi szervezet, hogy párttá alakult, sőt kormányon van. Egyébként erre képtelen lenne. Jó példa erre, hogy nem tudok a romániai közéletben olyan esetet, hogy egy civil szervezet valamit rákényszerítsen a kormányzatra. A szakszervezetek sem képesek hatékonyan működni, tehát a romániai civil szféra is hagy kívánnivalót maga után.

Jelentős elméleti nehézség továbbá a tanulmányozásra az, hogy a klasszikus szociológiában nincs hagyomány a kisebbségi társadalom tanulmányozására, a kisebbségi civil-szféra tanulmányozásában pedig nagyon elakadunk, ha hiteles szakirodalmat keresünk olyan nyelvterületről, ahol nagy szociológiai iskolák vannak. A klasszikus szociológia eredményei többnyire a nemzetállamok szemszögéből vizsgálják

⁶ Ágh Attila: *A politika és a társadalom párbeszéde: a mezo- és makro-politika kapcsolódása Nyugat-Európában és Magyarországon.*
<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/politika/comparative/agh15m.hun>

a kérdést, és ez a modell nem alkalmas a kisebbségi társadalmak tanulmányozására, a már fent említett okok miatt.

Módszertanilag először is szükségem volt arra, hogy egy átfogó adatbázis készüljön az összes civil szervezetről, mely a mintába bekerülhet. A Román Pénzügy Minisztérium honlapján megtalálható minden olyan jogi státusszal rendelkező civil szervezet, mely tavaly leadta adóbevallását. Ezeket tekintetem működő civil szervezeteknek. A magyar civil szervezetek körébe tartozik minden olyan civil szervezet, aminek nevében benne van a “magyar” szó, illetve aminek tipikusan magyar neve van: pl. Societatea Szent-Györgyi Albert. Amiről nem egyértelmű, hogy román vagy magyar civil szervezet pl: Asociatia Dog for Life, arról telefonos kontaktálással, illetve korábban készült adatbázisok felhasználásával kiszűrtem a magyarokat.

A civil szervezetek kapcsolatait strukturált interjúval szerettem volna kutatni, minden mintába kerülő szervezet esetében. Fontosnak tartottam, hogy minden szervezetnek ugyanazokat a kérdéseket tegyem fel kapcsolataikra vonatkozóan ilyen kérdések például, hogy az elmúlt évben honnan származtak bevételi forrásai, s ezek közül melyiket tartják ők, a legjelentősebbnek?

Többnyire relációs ismérvekkel dolgoztam, (persze analitikusokkal is) ezt a kifejezést Lazarsfeld és Menzel vezették be 1961-ben, s az a lényege, hogy mindig egyszerre legalább két szereplő közötti kapcsolatot jellemez. Letenyei László *Településkutatás* című könyvében különbséget tesz a közt, hogy az egész kapcsolathálóra terjed ki vizsgálódásunk, vagy pedig sok pont –konkrét szereplők- esetünkben civilszervezetek kapcsolatait elemezzük. Én ez utóbbival szeretnék foglalkozni, s ezt nevezi Letenyei kapcsolati tőke elemzésnek. Ez a fajta elemzési mód pont arra fókuszál, ami engem érdekel: az egyes szervezetek milyen jellegű kapcsolatokkal rendelkeznek, hány kapcsolata van, kikkel tartanak fenn bármilyen jellegű kapcsolatokat, miben segítik a kapcsolatokat őket. Ez a kapcsolati tőke nagyjából megegyezik a Bourdieu által használt kapcsolati tőke fogalommal, s ez a fajta tőke saját mezőjében a kapcsolati mezőben használható, s azért fontos, mert nem csak további kapcsolati tőke szilárdításhoz vezethet, hanem mert a tőkekonverzió lehetséges s pl. ami civil szervezeteknél fontos, kapcsolati tőke révén szert tehetnek anyagi tőkére.

Bibliográfia:

Ágh Attila: *A politika és a társadalom párbeszéde: a mezo- és makro-politika kapcsolódása Nyugat-Európában és Magyarországon.*

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/politika/comparative/agh15m.hun>

Ágh Attila: *Feladatok és lehetőségek az ezredfordulón a civil szervezetek előtt a település- és közösségfejlesztésben.*

http://www.adata.hu/_Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/0/8d4db74f82d052aac125688d007e86f6?OpenDocument

Ernst Gabriella: *Mik azok az NGO-k?*

http://www.adata.hu/_Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/0/08ab632b1912fe3d8525663b007edab9?OpenDocument

Bíró Béla: *Intézményesülési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1989-1995 között* In: *Stratégiák vagy kényszerpályák?* Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda 1998

Kiss Dénes: *Az erdélyi magyar civil szféráról.* Civil Szemle 2006/2 illetve:

<http://kissd.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=21&p=4597>

Kiss Dénes: *Civil szféra és politikum. Esettanulmány: a kolozsvári magyar egyetemi háttérintézmények és a politikai szféra viszonya.* Magyar Kisebbség 2000/3 illetve:

<http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&cikk=m000314.html>

Letenyei László: *Településkutatás.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2004.

Magyari Tivadar: *Adatfelvételi módszerek a társadalomkutastásban.* Egyetemi kiadó, Kolozsvár, 2005.

Toqueville, A.: *Politikai és civil szervezetek viszonya Amerikában.* In: Korunk, 1995/11.